

SAT-2.205-1-HEF-05

Кандидатурата на А. М. Дондуков – Корсаков за български княз

Емил Инджов

A. M. Dondoukov's candidacy for Bulgarian prince

Emil Indzhov

Abstract: *This paper presents the topic of choice of Bulgarian prince. The focus is on one of the possible candidates - that the Russian Commissioner A. M. Dondoukov -Korsakov. It traces its ambitions to occupy the throne, the attitude of the Bulgarian people for this application, as well as the reaction of the press.*

Key words: *A. M. Dondoukov, Government, Prince.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Временното руско управление (1877-1879) поставя основите на съвременната българска държавна власт. Изграждат се институциите на централна и местна власт. Обръща се внимание на кадровото обезпечаване на органите за управление. Изработват се първите временни правила за работа на администрацията. На базата на натрупания опит от Възраждането се развиват структурите на неправителствения сектор, чиято основна цел е да подпомага работата на местните и централни институции на власт. [8,63]

ИЗЛОЖЕНИЕ

Определянето на монархическия институт като основен в управлението на Княжество България, поставя пред българите за решаване една от най-важните задачи – изборът на монарх. Независимо от факта, че българското общество, предимно представяно от своите изявени личности в емиграция изразява твърдо становище бъдещия български княз да бъде чужденец, на практика този въпрос се решава от Великите сили. Още при сключването на прелиминарния Сан-Стефански договор между Османската и Руската империя се определя формата на държавно устройство на България. Чл. 6 определя България като „автономно, поданно княжество”. Това означава налагане на монархическия институт като задължителен в страната. На българския народ е дадена възможност единствено да избере свободно своя княз, който трябва да бъде потвърден от Високата порта, при съгласието на Великите сили. Поставено е и условието князът да не бъде излъчван от членовете на управляващите европейски династии. Това последно ограничение не е посрещнато с въодушевление от страна на българите, които се надяват да поставят на българския трон представител на руската императорска династия.

Постановките от Сан-Стефано се повтарят и при изготвянето на текстовете на Берлинския договор. В чл. 1 България е обявена за самостоятелно трибутарно (плащащо данък) княжество под върховната власт на султана. Бъдещият княз трябва да бъде избран от българското население и утвърден от Високата порта със съгласието на Великите сили. Отново е поставено условието той да не е представител на управляващите европейски династии.

В двата договора по принцип никъде в прав текст не е записано, че князът задължително трябва да е чужденец. Но условието да не е представител на някоя от действащите европейски династии подсказва желанието той да не бъде българин, а чужденец и то не от висока знатна класа.

Непосредствено след подписването на Берлинския договор започват дипломатическите сондажи за кандидатурите за български владетел. До свикването

на Учредителното и Първото Велико народно събрание, както в пресата, така и в различни официални разговори между дипломатическите представители се спрягат следните по-известни кандидати: сръбският крал Милан, румънският княз Карол I, черногорският войвода Божо Петрович, княз Бибеско, Валдемар Датски, германският посланик във Виена принц Хенрих XXV.

Амбиции за заемането на княжеското място предявява и руският императорски комисар княз А. М. Дондуков-Корсаков. За разлика от другите претенденти той има възможност да афишира и агитира за своята кандидатура пряко сред българското население. Позицията му на руски императорски комисар и дейността му по изграждане структурата на новата българска държавна власт спомагат за засилване на симпатиите на българите към него. Още повече, че той е представител на Русия и руския император Александър II, а българското население не веднъж изразява своето желание неговият княз да е представител на освободителката. Решението на императора, неосредствено след приключване работата на Берлинския конгрес е да даде на българите пълна свобода в избора на княз. Това допълнително стимулира решимостта на княз А. М. Дондуков-Корсаков да се бори за българския престол, защото е убеден, че при липсата на външна намеса и най-вече на намеса от страна на Петербург местното население ще избере него за княз. На 14 август 1878 г. княз А. М. Дондуков-Корсаков в писмо до военния министър Д.А. Милютин изразява опасение от факта избора на бъдещ български княз да не се оставя на случайността и политическите интриги. Според него не трябва да се бърза с оттеглянето на руската армия, защото това може да произведе много негативи. Зад това предложение проличава стремежа на княза да остане още дълго начело на временното управление в България, което ще му даде възможност да доукрепи своите позиции и кандидатура за българския трон. От отговора на министъра на 21 август се разбира, че за опасенията е докладвано лично на императора. Засегнат е в дълбочина въпроса за кандидатурата на сръбският крал Милан, която според официален Санкт Петербург може да доведе до усложняване на ситуацията, защото никоя европейска държава няма да допусне създаването на силно и влиятелно княжество на Балканите. Поради същата причина вероятно и кандидатурата на княз Карол I също не е поддържана от Руската империя. По отношение на продължаване срока на руската окупация Д.А. Милютин подчертава, че трябва да се спазват поетите международни задължения произтичащи от Берлинския договор.[9,141-142]

Искането на княз А. М. Дондуков-Корсаков за увеличаване срока на временното руско управление е част от неговия план за спечелване на българския трон. По този начин той иска да спечели още повече време, за да укрепить своето положение и влияние сред българското население. Той застава изцяло в подкрепа на исканията на българите за ревизия на Берлинския договор и подкрепя всички акции, свързани с националния въпрос. Това му носи много голяма популярност и влияние, което го подтиква да продължи да алармира Санкт Петербург, че не е време още за избора на княз, поради възбужданията сред българите, отново с цел печелене на време и авторитет.

Зад кандидатурата на княз А. М. Дондуков-Корсаков застава и голяма част от българското население. В негово лице то вижда своя бъдещ княз. „За нас един от най-важните въпроси е избора за княз. Във вестниците се предлагат много имена, но никъде няма името на Дондуков. Ний намираме характера и способностите, както и чувствата му, да отговарят съвършено на нашите търсения в български княз, енергическия дух, деятелността и неуморимостта на княз Дондуков-Корсаков; неговата преданост в организирането на България, неговата искреност към българина и към тая страна; неговата бодрост над управленията и над управителите; неговата бързина в организацията на българската войска; неговите залегания за полза на страната за съединението на българите в едно, и неговите

незадоволствия и скърби от решенията на Берлинския конгрес; неговото безкористие и неалчност, което са показва в неприемванието му заплата от Българското Княжество; най-после и неговото огромно богатство, с което той ще може да ползва отечеството ни, чрез разни подаръци и жертви всички тези са пред очите ни, и ний като да не ги виждаме, та салутами и расхождами по далечни страни да търсим „княз за България”. Не, братя българи, княза е в нас, недейте го търси другаде. Княза трябва да се отличава с горния характер, който съществува в княз Дондуков-Корсаков. Дълбоко съм убеден, че акода беше българин даже на мястото на Негово Сиятелство Императорския Комисар, пак не щеше да работи той с присърце, не щеше да залага толкози за нас, за наша полза.” – пише в дописка до в. „Българин” М. Д. Тихчев от Тулча.[1,4]

В напътствията какъв княз е необходим на България се включва и в. „Марица”. Основният въпрос е дали да бъде от владетелски дом с родствени връзки със силни дворове или човек с лично достойнство. Като препечатват класификацията на в. „Голос” кандидатите са разпределени в три категории. Княз А.М. Дондуков, заедно с Н. П. Игнатиев, А. Богориди и Й. Братиано е поставен в първа категория. Все пак е уточнено, че срещу руските кандидати ще протестираат Великите сили и особено Англия, Франция и Австрия, а срещу другите двама Руската империя. Във втората категория са имената на баварския княз Арнулф, Карол и брат му. Заключение е, че не могат да се изберат, защото са от владетелски домове. Поради това най-вероятно изборът ще е между лицата от трета категория – Ал. Батенберг, принц Ройс и Б. Петрович.[4,4]

Популярността на кандидатурата на руския императорски комисар широко се обсъжда и от европейската преса. В съобщенията от там недвусмислено се заявява, че князът „се е обикнал твърде много от българите, и че следователно, твърде вероятно е той да има най-много гласове между подгласниците за български княз.” Но анализаторите не забравят да подчертаят, че западните сили и Високата порта не биха одобрили неговата кандидатура, понеже е руснак и е застъпник на тезата, че разделението между Княжество България и Източна Румелия е невъзможно на дело.[2,6]

Желанието на княз А. М. Дондуков-Корсаков да стане български владетел придобиват явна публичност и това му спечелва много противници, които започват да водят явна кампания срещу неговата кандидатура. По-голяма част от руските офицери в България критикуват княза, че неговите действия в защита на българските национални интереси са продиктувани от користните му намерения да увеличи своето влияние и позиции на кандидат за българския трон. В Санкт Петербург започват да пристигат доклади с критики срещу работата на княз А. М. Дондуков-Корсаков от страна на княз Лобанов и Церетелев. Към цялата тази „приятелска” критика се присъединяват и някои от европейските правителства, които съвсем официално изразяват разочарование от поведението на княз А. М. Дондуков-Корсаков.

Кампанията срещу княз А. М. Дондуков-Корсаков дава резултат. Тя успява да повлияе върху неговият авторитет и да предизвика критиката на император Александър II. Дори в западноевропейските дворове се говори, че сам руският император поръчва на княз А. М. Дондуков-Корсаков да се откаже от българския княжески престол.[3,5] Предвид тези обстоятелства руският императорски комисар прави крачка назад и по въпроса за бъдещия български княз изразява мнение, че той не трябва да бъде руски поданик или представител на Руската империя. Но тези негови думи съвсем не означават отказ от борбата за трона. До последно той съхранява надежди, че неговата кандидатура ще се наложи по необходимост. Дори, когато кандидатурата на Александър Батенберг започва да набира влияние той, в опита си да я дескредитира, изказва пред Д. А. Милютин становище, че с нея ще се

настани в младото княжество австрийско влияние, което ще подкопае руското. Не без значение за него се явява и въпроса за религиозната принадлежност на княза, като застъпва позицията той да принадлежи към източното православие.

Надеждите на княз А. М. Дондуков-Корсаков да стане български княз рухvat окончателно няколко седмици преди избора след изричното указание на официален Санкт Петербург в избора да не се включва никой руски поданик. На опитите за забавяне и протакане на този акт от страна на императорския комисар, руските правителствени представители го приканват да запознае по-скоро българските депутати в Учредителното събрание с техните задължения по този въпрос. Изборът на български княз в определения срок означава младото княжество да избегне едно евентуално положение на безвластие и дори анархия след оттеглянето на временното руско управление.

За да не накърни съвсем своето себелюбие княз А. М. Дондуков-Корсаков, с посредничеството на някои свои приближени, като например ген. П. Гресер, замисля да прикани българските депутати да го изберат за княз, а той да се откаже доброволно с довода, че Великите сили няма да приемат този избор. По този начин, според него, българското население ще има възможност да изкаже своята признателност към освободителката. Но благодарение на своевременната намеса на руския дипломатически агент Давидов този безсмислен сценарий не се осъществява.[7,146-150]

Изборът на български княз протича в условията на силна агитация срещу избирането на княз на разделена България. Народът е готов да приеме конституцията, да нареди администрацията, но на мястото на княз да избере наместничество.[5,7] До тази радикална мярка не се стига и на 17 април 1879 г. се пристъпва към избор на български княз. За провеждането на самия избор от Първото Велико народно събрание сведения ни предоставя Головин: „Русчушкият митрополит Григорий, казва той, като взема думата, каза, че кандидати имало доста, но всичките не са за българите и затова той няма да ги изброява, а ще се спре само на принц Райс. Той е човек почтен, сериозен, но не е млад и затова ще му бъде мъчно да се откаже от старите си навици и да се науча на условията на българския народен живот. За българите трябва един човек млад, пълен със сила и енергия. Най-сетне царя Освободител препоръча да се предложи българската корона на неговия племенник, принц Александър Батенберг, който може да удовлетвори всичките искания. При произнасянето името на принц Александра всичките депутати бързо скочиха на крака и единогласно ура възвести единодушния избор на принца за княз на България”[7,152] От цитата се разбира, че единственото „заседание” на Първото Велико народно събрание е закрито. Основните кандидатури не са представени на депутатите и разисквания върху тях няма. Гласуване на кандидатите също липсва. Препоръчаното от руския император лице за български княз е одобрено единодушно с възгласи „ура”. По този начин избора на монарха не е извършен от самите българи, а от руския император и препотвърден от народните ни избраници. Готовността на българския елит безусловно да се подчини на волята на Санкт Петербург по отношение на кандидата за княз е отбелязана и от Др. Цанков. „**В това време, заявява той, русите да бяха ни поставили един калпак върху един прът и да бяха ни казали: ей тогава на ще изберете, защото такава е волята на цар Освободител, ние щяхме да се подчиним, без да мислим.**”(к.м., Е. И.)[7,146] За налагането на княза от страна на руския император свидетелства и А. Цанов. „След сериозни размисления, пише той, и по препоръчването на Царя Освободител, Народното Събрание единодушно и възхитително избра за такъв Негово Височество Княз Александра I Батемберга... Още е прясно в умовете ни голямото възхищение, с което целият народ посрещна този избор. И самото име Александър звучеше много приятно в умовете на народа, тъй като то беше също с

името на Освободителя. Не малко приятна и насърчителна бе и тази мисъл, че избраний ни Вожд бе твърде ближен роднина на Русската Династия, особно като се помни, че тогава целият народ без разлика почти обожаваше Руссия.”[10,11]

За избора княз А. М. Дондуков-Корсаков телеграфира на официален Санкт Петербург. По повод на събитието Д.А. Милютин красноречиво, ясно и много точно отбелязва в своя дневник: „**По нашему указанию** выбран единогласно принц **Александр Батенберг, племенник императрицы.**”(По наше указание е избран **единодушно принц Александр Батенберг, племенник на императрицата.**)(к.м., Е.И.)[6,138] Този текст напълно доказва горното твърдение, че първия български княз е избран от Петербург, след консултации с Великите сили и потвърден от Първото Велико народно събрание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Избирането на чужденец за български княз не е прецедент в балканската история. Начело на съседните държави Гърция и Румъния също са избирани монарси с произход от някоя от управляващите европейски династии. Единствено Сърбия след обявяването на своята независимост успява да създаде свои династии (Обреновичите, Карагьоргевичите), но това и коства редица междудинастически борби, които България успява да избегне. Така изборът на Александър I за български княз лишава българите от възможността да създадат своя управляваща династия и в бъдеще монархическия институт на Третата българска държава е оглавяван само от чужди монарси, каквато е волята на Великите сили.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Българин, бр.95, 5 октомври 1878 г.
- [2] Зорница, бр.49, 7 декември 1878.
- [3] Зорница, бр.51, 21 декември 1878.
- [4] Марица, бр.50, 19 януари 1879.
- [5] Марица, бр.68, 23 март 1879.
- [6] Милютин, Д.А. Дневник. т.3, М., 1950, с.138.Немирович-Данченко В. И., Год войны(дневник руссаго корреспондента) 1877-1878. т. I, Спб, 1879.
- [7] Радев, С. Строителите на съвременна България. т.1, С., 1990.
- [8] Русанова, Л. Публично-частное партнерство и частные организации: тенденции и практика. Вестник ПАГС, №4(29), Саратов, 2011.
- [9] Русия и възстановяването на българската държавност 1878-1885 г. Документален сборник.-В: Архивите говорят, т. 47,С., 2008, с.141-142, док. №32.
- [10] Цанов, А., Александър Батемберг – първите седем години на свободна България(фототипно). С., 1991

За контакти:

Доц. д-р Емил Инджов, Катедра “Социални и стопански науки”, Технически университет - Габрово, тел.: 066 827 587, e-mail: indzhov@abv.bg.